

УДК 347.45/.47

Олексій Недошовенко,

магістр

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОРПОРАТИВНИЙ ДОГОВІР ТА ДОГОВІР МІЖ АКЦІОНЕРАМИ ТОВАРИСТВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена аналізу та порівнянню цивільно-правових аспектів та законодавчих вимог до укладення і виконання корпоративного договору та договору між акціонерами товариства, а також формулюванню висновків щодо законодавчого та доктринального співвідношення даних договорів і практичних моментів розмежування.

Ключові слова: корпоративний договір, договір між акціонерами товариства, правова природа, мета договору, сутність правовідносин.

Постановка проблеми. Реформування корпоративного законодавства, що розпочалося з 2017 року і триває дотепер, характеризується значними досягненнями у дерегуляції договірних відносин у корпоративному праві. Були закріплені нові можливості (інструменти) впорядкування господарської діяльності через укладення корпоративних договорів. Також було оновлене регулювання укладення та виконання договору між акціонерами. Законодавець закріпив легальну можливість встановити умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі, що є новизною для українського законодавства загалом. Незважаючи на те, що питання корпоративного договору останнім часом досліджується на теоретичному та практичному рівні досить часто, зважаючи на актуальність даних досліджень, науковці, як правило, не порівнюють дані договори. Ця тема залишається актуальною, оскільки ухвалені закони, які регулюють корпоративні відносини, не надають відповідей на велику кількість істотних питань.

Завдання даної статті полягає в розмежуванні корпоративного договору та договору між акціонерами товариства, пошуку спільних та відмінних рис, виявленні основних практичних проблем укладення та виконання даних договорів.

Дослідження корпоративного договору та договору між акціонерами товариства здійснювали такі науковці, як: Ю. М. Попов, О. Г. Загороднюк, М. М. Сигидин, З. А. Березій, М. І. Брагінський, А. В. Габова, Ю. М. Жорнокуя, О. В. Серих, В. І. Цікало, Н. В. Козлова та інші.

Договірні відносини в корпоративному праві мають свою специфіку, що зумовлюється

особливостями корпоративного права в цілому. Україна, як держава, що стрімко розвивається і поступово впроваджує інститути західноєвропейської правової культури, поступово зменшує кількість законодавчих імперативних приписів та заборон, що в цілому полегшує ведення господарської діяльності. До 2018 року єдиною можливістю врегулювати корпоративні відносини в товаристві, крім статуту, був договір між акціонерами, проте негативна судова практика ставила під сумнів доцільність укладення такого договору. По суті, єдина стаття, яка передбачала можливість укладення таких договорів, містилася в Законі України «Про акціонерні товариства», де зазначалося, що статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання, проте дана стаття регулювала порядок укладення договору виключно між акціонерами, аналогічної статті для інших товариств просто не існувало [1].

Зважаючи на те, що корпоративне законодавство загалом реформується, з часом з'являється все більше договірних конструкцій і можливостей, які спрямовані на врегулювання корпоративних відносин, тому дана тематика є актуальною.

Дефініція поняття «корпоративний договір» міститься в Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»; оскільки даний закон визначає правовий статус виключно товариств з обмеженою відповідальністю та товариств із додатковою відповідальністю, порядок їх створення, діяльності та припинення, права та обов'язки їх учасників, логічним є припущення, що корпоративний договір може укладатися виключно в межах даних товариств [2].

Аналогічно дефініція поняття «договір між акціонерами товариства» зазначена в Законі України «Про акціонерні товариства» і фактично може укладатися акціонерами в межах та цілях врегулювання корпоративних відносин у зареєстрованому акціонерному товаристві [3].

Слід відразу наголосити на тому, що, незважаючи на різні терміни для досліджуваних договорів, «корпоративний договір», а також «договір між акціонерами товариства» за своєю правовою природою є різновидами корпоративних договорів у контексті регулювання корпоративних правовідносин суб'єктами корпоративних прав. Українське законодавство передбачає термінологічну відмінність між поняттями «корпоративний договір» та «договір між акціонерами товариства», причому якщо класично в іноземній практиці ці поняття співвідносяться як «ширше» та «вужче», то за законодавством України ці терміни є різними за практичним навантаженням. Зокрема, за англійським правом (точніше, за Common law system) акціонери акціонерного товариства також використовують термін «Shareholders agreement», проте акціонери також мають право використати поняття «Corporate agreement», адже за своєю правовою природою договір між акціонерами товариства є також корпоративним договором (у контексті договору, що укладений між учасниками корпоративних відносин і регулює останні). За українським законодавством така позиція є неправильною. По суті, поняття «корпоративний договір» застосований в Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», і відповідно до цього закону даний договір укладається між учасниками товариства (з обмеженою або додатковою відповідальністю) [4, с. 43].

Якщо зіставити законодавчі вимоги, які, по суті, характеризують досліджувані договори, можна помітити одночасно як концептуальну схожість, так і детальну розрізненість.

Серед спільних рис слід виділити такі:

1) Спільна мета укладення. Беззаперечно, досліджувані договори практично здебільшого укладаються з метою впорядкування або встановлення корпоративного управління, закріплення порядку та випадків відчуження часток (акцій), у тому числі закріплення умов обов'язкового відчуження. Регулювання порядку реалізації корпоративних прав та обов'язків, порядок вирішення спірних (типикових) ситуацій або закріплення дієвих механізмів їх вирішення та інші положення, які пов'язані з корпоративними правовідносинами та реалізацією корпоративних прав або обов'язків чи утримання від реалізації.

2) Сторонами є учасники корпоративних відносин, причому в обох випадках щонайменше один суб'єкт повинен мати статус

учасника/акціонера товариства, інші особи можуть не мати такого статусу, проте мають бути суб'єктами корпоративних відносин (наприклад, інвестори, потенційні покупці чи продавці часток/акцій, набувачі корпоративних прав тощо).

3) Форма договорів – письмова. Недотримання письмової форми означає нікчемність договорів.

4) Як правило, права й обов'язки сторін за досліджуваними договорами мають однаковий характер, проте з урахуванням специфіки конкретного товариства. Ця схожість зумовлена спільною метою і предметом.

5) Однакові механізми забезпечення виконання зобов'язань за договорами та гарантії за ними. Наприклад, інститут безвідкличної довіреності передбачений як для корпоративного договору, так і для договору між акціонерами. Крім того, оскільки договори мають спільний характер, гарантії за ними також можуть бути ідентичними.

6) Укладені договори є обов'язковими виключно для сторін такого договору. Законодавство передбачає можливість укласти дані договори як всіма учасниками (або акціонерами), так і окремими особами. Передбачається можливість укладення договору на користь третьої особи.

7) Досліджувані договори можуть бути укладені на визначений строк або безстроково.

8) Договір між акціонерами товариства, так само і корпоративний договір, неможливо змінити без згоди сторін договору, тоді як статут товариства, як правило, може бути змінений кваліфікованою більшістю голосів учасників, акціонерів (крім випадків, установлених законодавством).

9) Відповідальність за порушення або неналежне виконання умов даних договорів має виключно договірний характер. По суті, в обох випадках сторони не можуть застосувати відповідальність, аналогічну відповідальності за порушення установчих документів товариства. Як правило, йдеться про відшкодування збитків, неустойки, штрафні санкції тощо.

Незважаючи на велику кількість спільного в регулюванні та ідентичну спрямованість і правову природу, вимоги до укладення та виконання є дещо різними, зокрема:

1) Незважаючи на те, що договір між акціонерами регулює корпоративні відносини, поіменувати його корпоративним договором із практичних міркувань неправильно, оскільки цей термін застосовується в договірних відносинах між учасниками товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю.

2) Корпоративний договір є безвідплатним, щодо договору між акціонерами такої вимоги не встановлено. Щодо безвідплатності корпоративного договору логіка законо-

давця полягає в тому, щоб учасниками корпоративних відносин корпоративний договір не використовувався на практиці як звичайна альтернатива договору купівлі-продажу частки. Не слід забувати, що, крім продажу частки, особа в ТОВ та ТДВ має можливість просто вийти з товариства, отримавши вартість власної частки. Договір між акціонерами, навпаки, може бути відплатним, варто зазначити, що можливість виходу з акціонерного товариства не передбачена, фактично особа може лише відчужити акції і таким чином вийти з акціонерного товариства [2; 3].

3) Передбачені різні вимоги щодо конфіденційності даних договорів. Зокрема, за загальним правилом, корпоративний договір є конфіденційним, крім випадків, коли стороною є держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство чи юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків прямо або опосередковано належить державі або територіальній громаді. Щодо Договору між акціонерами, то Законом передбачається обов'язковий порядок надання інформації про укладення такого договору. По суті, одна зі сторін такого договору зобов'язана повідомити акціонерне товариство про факт існування такого договору протягом трьох робочих днів із дати його укладення. Публічне акціонерне товариство розкриває інформацію про наявність договору між акціонерами у порядку, встановленому Законом України "Про цінні папери та фондовий ринок" для розкриття особливої інформації про емітента [2; 3].

4) Різні правові наслідки укладення будь-якого договору, що прямо чи опосередковано суперечить або порушує умови раніше укладених досліджуваних договорів. Зокрема, коли йдеться про корпоративний договір, то правовим наслідком є нікчемність будь-якого договору, що укладений на порушення корпоративного договору. Стосовно акціонерних договорів, то договір щодо прав на акції та/або прав за акціями, укладений стороною договору між акціонерами на порушення цього договору, може бути визнаний судом недійсним за позовом заінтересованої сторони договору

Стаття посвячена аналізу і сравненню гражданско-правовых аспектов и законодательных требований к заключению и исполнению корпоративного договора и договора между акционерами, а также формулировке выводов относительно законодательного и доктринального соотношения данных договоров и практических моментов разграничения.

Ключевые слова: корпоративный договор, договор между акционерами общества, правовая природа, цель договора, сущность правоотношений.

The article is dedicated to the analysis and comparison of the civil aspects and legislation requirements for the conclusion and implementation of the Corporate and Shareholders Agreement, as well as the formulation of conclusions about the legislative and doctrinal correlation of these agreements and practical differentiation moments.

Key words: corporate agreement, shareholders agreement, legal nature, contract purpose, essence of legal relations.

між акціонерами. Дане положення науковцями та практикуючими юристами досить часто критикується, оскільки фактично дає змогу зловживати наданою можливістю [2; 3].

5) У разі якщо предметом договорів є питання управління товариством, слід враховувати законодавчі вимоги до такого управління, адже для різних товариств законодавство містить різні положення. Аналогічно щодо відчуження часток або акцій. Якщо мета однакова – то способи реалізації такої мети різні, залежно від нормативного регулювання.

Отже, слід наголосити на тому, що корпоративний договір та договір між акціонерами мають однакову правову природу, проте законодавчі вимоги щодо укладення, виконання та припинення є різними, оскільки дані договори укладаються у принципово різних товариствах, діяльність яких мають унікальну специфіку. Хоча корпоративні відносини – це відносини, які виникають стосовно корпоративних прав, які в принципі однакові в усіх господарських товариствах, порядок реалізації і зміст таких прав можуть відрізнятися залежності від суб'єктів реалізації та сфери застосування. Саме тому українське законодавство передбачає різні інструменти, у формі різних договорів, для врегулювання корпоративних відносин у різних товариствах.

Список використаних джерел:

1. Про практику розгляду судами корпоративних спорів : Постанова Пленуму Верховного суду України від 24.10.2008 № 13.

2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 (редакція від 06.02.2018). Відомості Верховної Ради України. 2018. № 13. Ст. 5.

3. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 (редакція від 17.06.2018). Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50. Ст. 384.

4. Недошovenko O.O. Корпоративний договір в цивільному праві: основні положення. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18 травня 2018 року, м. Чернігів): зб. наук. праць «ЛОГОС». С. 42-45. URL: http://ukrlogos.in.ua/documents/18.05.2018_Tom_2.pdf.